

Кравченко М. О.

кандидат економічних наук, доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», м. Київ

Касяненко Ю. Ю.

студент факультету менеджменту та маркетингу

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», м. Київ

АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Статтю присвячено аналізу проблем та передумов, що склалися в агропромисловому комплексі України, які стримують розвиток інноваційної діяльності підприємств. Зазначено структурно-системні особливості функціонування агропромислових підприємств в Україні. Наведено та проаналізовано динаміку показників виробництва основних видів сільськогосподарської продукції. Досліджено стан загального бізнес-середовища в агропромисловій сфері. Проаналізовано державну політику країни щодо фінансування агропромислового комплексу. На цій основі сформульовано перелік основних чинників, які перешкоджають розвитку інноваційної діяльності вітчизняних агропромислових підприємств. Визначено роль інформаційно-комунікаційного забезпечення та технологій в процесі активізації інноваційної діяльності агропромислових підприємств. Зазначено можливі напрямки їх розвитку.

Ключові слова: агропромисловий комплекс (АПК); агропромислові підприємства; інноваційна діяльність; інформаційно-комунікаційне забезпечення.

Кравченко М. О.

Касяненко Ю. Ю.

АНАЛИЗ ПРЕДПОСЫЛОК РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Статья посвящена анализу проблем и предпосылок, сложившихся в агропромышленном комплексе Украины, которые сдерживают развитие инновационной деятельности предприятий. Выделены структурно-системные особенности функционирования агропромышленных предприятий в

Україне. Приведена і проаналізована динаміка показателів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції. Досліджено стан загальної бізнес-середовища в агропромисловій сфері. Проаналізована державна політика України щодо фінансування агропромислового комплексу. На цій основі сформульовано перелік основних факторів, які перешкоджають розвитку інноваційної діяльності вітчизняних агропромислових підприємств. Визначено роль інформаційно-комунікаційного забезпечення і технологій в процесі активізації інноваційної діяльності агропромислових підприємств. Вказано можливі напрями їх розвитку.

Ключеві слова: агропромисловий комплекс (АПК), агропромислові підприємства, інноваційна діяльність, інформаційно-комунікаційне забезпечення.

Kravchenko M. O.

Kasianenko Y. Y.

THE ANALYSIS OF PRECONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Annotation. The article is devoted to the analysis of problems and prerequisites that have formed in the agro-industrial complex of Ukraine, which restrain the development of innovative activity of enterprises. Structural and system features of functioning of agro-industrial enterprises in Ukraine are singled out. The dynamics of indicators of production of the main types of agricultural products is presented and analysed. The conditions of the overall business environment in the agro-industrial sphere are studied. The state policy of Ukraine regarding the financing of the agro-industrial complex is analysed. On this basis, a list of the main factors that prevent the development of innovative activity of domestic agro-industrial enterprises are formulated. The role of information and communication support and technologies in the process of activating the innovation activity of agro-industrial enterprises is defined. The possible ways of their development are indicated.

Key words: agro-industrial complex, agro-industrial enterprises, innovation activity, information and communication support.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Інноваційна діяльність є основою ефективного функціонування підприємств агропромислового комплексу (АПК). Технологічні, продуктові, організаційні

інновації набувають все більшої ролі в якості ключового чинника конкурентоспроможності на ринку сільськогосподарської продукції.

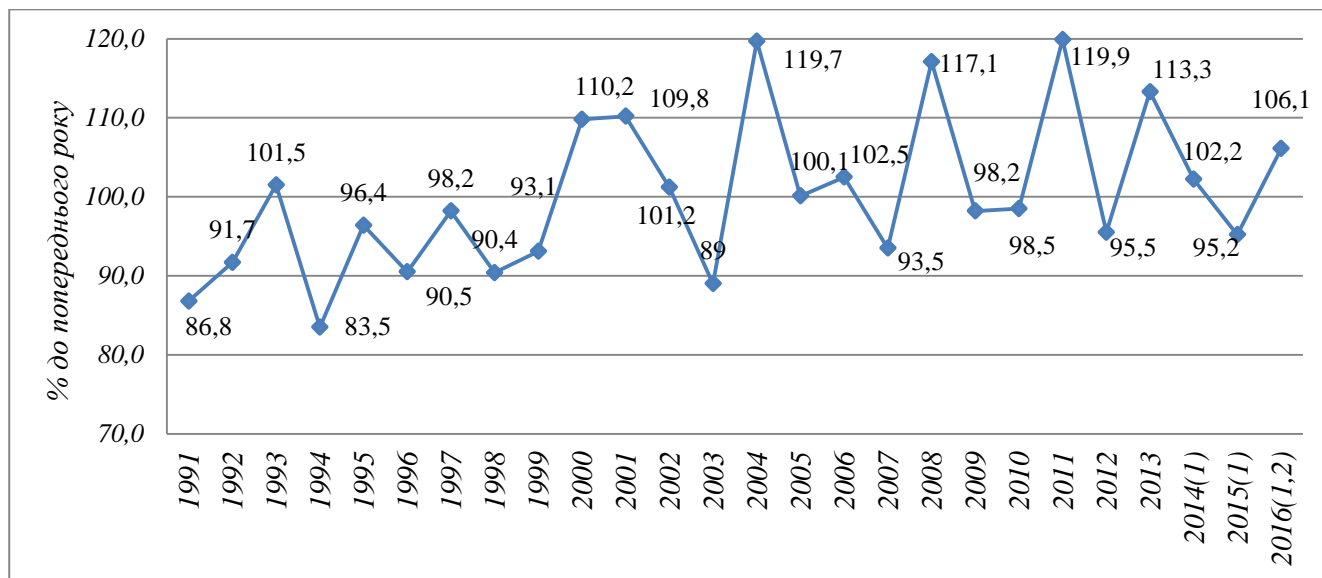
Сьогодні, через несприятливе фінансово-економічне становище в Україні, агропромислова галузь не приносить достатніх прибутків та не забезпечує рентабельності виробництва, яку дозволяє мати наявний потужний природний потенціал країни. Але навіть в кращі періоди економічного зростання в країні розвиток АПК носив переважно деструктивний характер, що базувався на нерациональній експлуатації природних ресурсів. Крім того, прагнення країни до вступу в Європейський союз спричиняє нові, ще більш жорстокі, виклики для агропромислового комплексу та викликає необхідність якомога швидкої активізації інноваційної діяльності для забезпечення його конкурентоспроможності. Цим обумовлена необхідність дослідження актуальних передумов та проблем ведення інноваційної діяльності агропромисловими підприємствами та пошуку шляхів їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність агропромислових підприємств досліджується багатьма вітчизняними авторами. Тематику інноваційної діяльності підприємств АПК досліджували такі, зокрема, такі науковці як О. Вазантова [2], В. Готра [3], К. Кащук [5], Л. Левківська [5], О. Радченко [6], К. Соловчук [9] та інші. Проте в переважній більшості економічна література відображає лише узагальнений досвід у напрямку виявлення необхідності розвитку інноваційної діяльності агропромислових підприємств. Відповідно цей напрям досліджень потребує подальшого розвитку та конкретизації.

Завданням статті є проведення аналізу поточної ситуації в сфері агропромислового комплексу, визначення актуального стану агропромислових підприємств та формування відповідних напрямів активізації інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агропромислові підприємства входять до системи галузей народного господарства та відповідають за виробництво та доставку продукції до споживача. Не зважаючи на стрімкий

розвиток інноваційних технологій, які дозволяють багаторазово підвищити продуктивність діяльності підприємств АПК, що відбувається в світі, вітчизняний аграрний сектор демонструє практично незмінні показники виробництва сільськогосподарської продукції протягом років незалежності України (рис.1).

(1) без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції;

(2) попередні дані.

Рис.1. Динаміка індексу виробництва сільськогосподарської продукції в Україні протягом 1991-2016 рр.

Джерело: побудовано за даними [8]

При цьому слід зазначити, що сільськогосподарському виробництву притаманна сезонність, яка, в свою чергу, обумовлює досить суттєві сезонні коливання обсягів виробництва в деяких переробних галузях промисловості. Більш докладно індекси виробництва сільськогосподарської продукції в Україні в 2016 році за місяцями наведено на рис. 2.

Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства підприємствами агропромислового комплексу у 2016 році склав 37,3%. Порівняно з 2015 роком рівень рентабельності галузі зменшився на 8,3% – з 45,6% до 37,3%. При цьому по продукції рослинництва цей показник знизився лише на 6,3%, з 50,6% до 44,3%, тоді як у тваринництві – на 14,4%, з 22,1% до 7,7%. Таким чином,

рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва став найнижчим, починаючи з 2010 року [7].

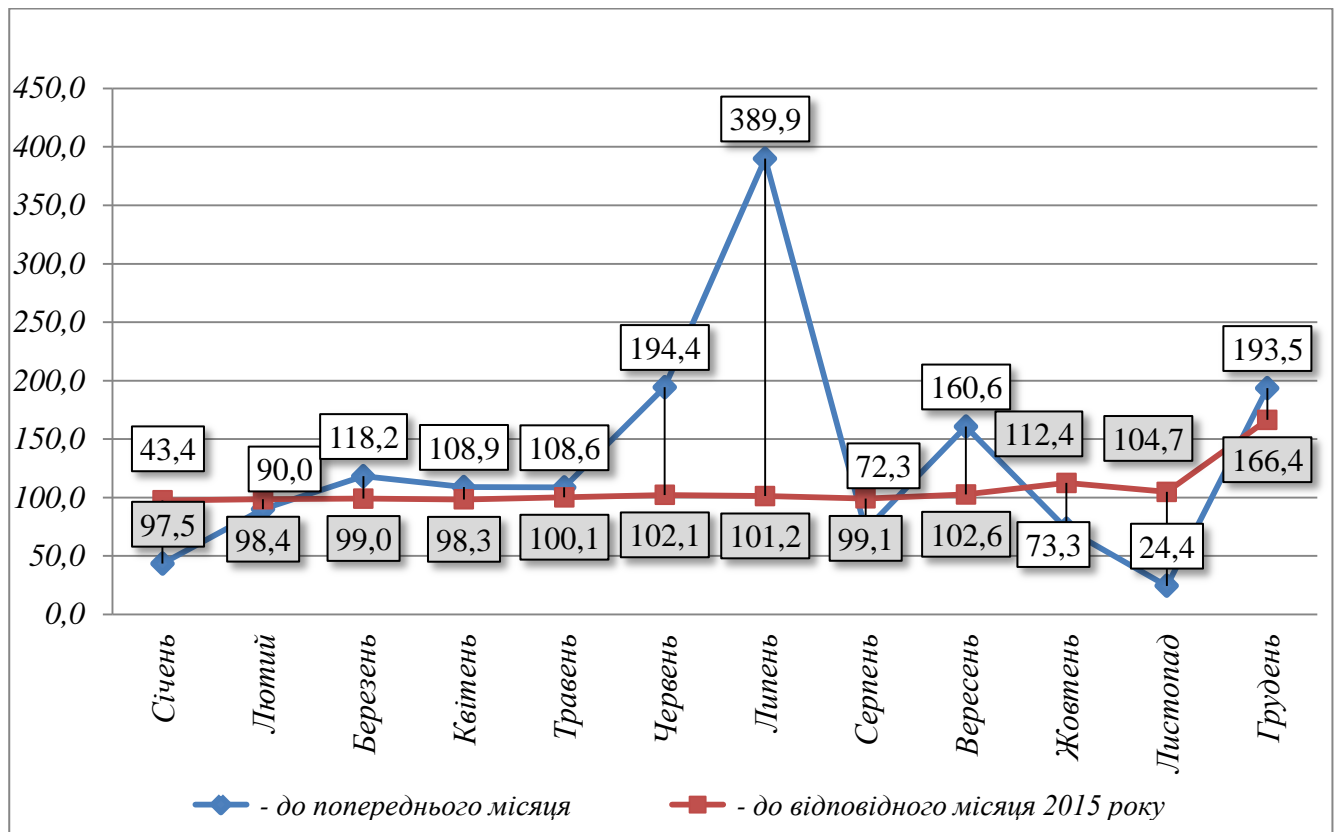

Рис. 2. Динаміка індексу виробництва сільськогосподарської продукції в Україні за місяцями 2016 року

Джерело: побудовано за даними [8]

На думку самих сільгоспвиробників, такі негативні тенденції зумовлені переважно погіршенням загальної економічної ситуації в країні та недостатньою підтримкою сільського господарства з боку держави. В останні роки можна спостерігати позитивну динаміку збільшення видатків Міністерства аграрної політики та продовольства України, проте показники ефективності та рентабельності діяльності агропромислових підприємств суттєво не змінилися.

Очікується, що в 2017 році видатки зведеного бюджету будуть збільшені у 3,4 рази порівняно із 2016-им, у тому числі по загальному фонду – на 3,47 млрд грн або у 3,3 рази, по спеціальному фонду – на 1,52 млрд грн або у 3,7 рази. По відношенню до середньорічного фактичного значення сум видатків за період

2013-2016 рр., їх очікуваний рівень є більшим на 25,0% – в бюджеті на 2017 рік заплановано прямі видатки в сумі 7,43 млрд грн, у тому числі 5,36 млрд грн із загального та 2,07 млрд грн із спеціального фондів. Це певною мірою гарантує у плановому періоді вищу ймовірність виконання програм, оскільки частка загального фонду у структурі їх фінансування є більшою [6].

Певні позитивні зрушення в сфері агропромислового комплексу продемонструвало також проведене за підсумками 2016 року дослідження аграрного бізнес-клімату – індекс бізнес-клімату українського аграрного сектора (англ. *Agricultural Business Index – ABI*)¹ покращився до +23,9 пунктів. А за рік індекс бізнес-клімату виріс з 102,7 до 119,8. Виробники, незалежно від розміру належної їм земельної ділянки, оцінили бізнес-клімат позитивно. Згідно з опитуванням, позитивно вплинули на бізнес-клімат наступні фактори [4]:

- доступ до сучасних машин та устаткування (+ 39,6);
- рівень продуктивності (+38,5);
- рівень витрат (+35,2).

Факторами, що мали негативний ефект, були визначені наступні [4]:

- вплив загальної економічної ситуації (–28,1);
- державна підтримка (–21,2);
- доступ до капіталу (–8,2).

Проте, хоча державна підтримка та загальна макроекономічна ситуація сприймаються респондентами як чинники з негативним ефектом, бізнес-індекси саме цих двох показників є найвищими серед інших чинників. Бізнес-індекс державної підтримки досягає 142,5, а індекс загальної економічної ситуації – 135,5. Найменший рівень аграрного бізнес-індексу спостерігається щодо доступу до кваліфікованих кадрів – 96,5. [4].

¹ *Індекс бізнес-клімату українського аграрного сектора (англ. Agricultural business index – ABI) – індикатор, що відображає суб'єктивні оцінки поточної ситуації в агросекторі виробниками, а також їх очікування щодо умов ведення бізнесу на наступний рік. Даний проект був впроваджений спільними зусиллями Німецько-українського агрополітичного діалогу та асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» на базі німецького бізнес-індексу (англ. Business Climate Index – BCI), що був розроблений та впроваджений 1972 року Лейбніц-інститутом економічних досліджень Мюнхенського університету [1].*

Дослідження також продемонструвало, що все більше українських агропромислових підприємств розуміють значення інновацій для підвищення ефективності їх діяльності. Аграрне співтовариство наразі зрозуміло, що крім успішної стратегії розвитку, ретельно пророблений моделі бізнесу, компетентного менеджменту та професійних співробітників досягти найбільшої прибутковості, максимальної економії матеріальних і трудових витрат не вдасться без використання новітніх технологій. Успішний досвід деяких компаній демонструє, що саме підвищення технологічного рівня виробництва стає стратегічним чинником забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства. Активне запровадження інноваційних технологій у сільському господарстві буде сприяти систематичному організаційно-економічному, технічному та технологічному відновленню агропромислового виробництва і підвищенню його ефективності [9].

Але реальна інноваційна активність більшості підприємств залишається низькою. За оцінками, основними чинниками, які перешкоджають розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, є [5]:

- нестача власних коштів (відзначили 80,1% досліджених підприємств);
- великі витрати на нововведення (55,5%);
- недостатня фінансова підтримка держави (53,7%);
- високий економічний ризик (41,0%);
- недосконалість законодавчої бази (40,4%);
- тривалий термін окупності нововведень (38,7%);
- відсутність коштів у замовників (33,3%);
- нестача кваліфікованого персоналу (20,0%);
- відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами та організаціями (19,7%);
- нестача інформації про ринки збуту (17,4%);
- нестача інформації про нові технології (16,1%).

Інноваційний механізм в АПК має низку принципових особливостей, порівняно з іншими галузями, обумовленими специфікою сільського

господарства. Це дещо знижує привабливість інвестицій у цю галузь – між інвестиціями й інноваціями виникають певні «протиріччя». Одержання надприбутку в короткий період від інноваційних проектів у сільському господарстві неможливе, а оптимальним є вкладення коштів у довгострокові проекти; одержання прибутку в середньострокових проектах ризиковане, у той же час великий агробізнес стане освоювати інноваційні проекти тільки для отримання максимального прибутку. Крім того, інноваційні проекти соціальної, екологічної спрямованості (наприклад, підвищення родючості земель) є взагалі непривабливими для інвестиційного капіталу [9].

До специфічних рис господарської діяльності агропромислових підприємств в Україні належить також їх надзвичайна територіальна розгалуженість та нерозвиненість інноваційної та виробничої інфраструктури. Тому їх інноваційний розвиток гостро потребує розробки та впровадження відповідних інформаційно-комунікативних технологій. Цей напрямок визначений в якості одного з пріоритетних напрямів інноваційного розвитку підприємств агропромислового комплексу України Концепцією науково-технічного розвитку галузей агропромислового виробництва України [5].

Дійсно, досвід функціонування агропромислових підприємств в світі свідчить, що успіх ведення сільськогосподарських робіт напряму й безпосередньо залежить від рівня застосування інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому особлива увага приділяється побудові комунікаційних мереж, що дозволяють окремим підприємствам, навіть невеликим, інтегруватися в загальний інформаційний простір. Вітчизняним же підприємствам цього вкрай бракує – вплив п'яти з одинадцяти окреслених вище чинників, що перешкоджають розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, обумовлений, на нашу думку, саме низьким рівнем інформаційно-комунікаційного забезпечення [2].

Висновки. Проведений нами аналіз підтвердив, що запровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є однією з головних передумов ефективного інноваційного розвитку підприємств АПК. Інформаційно-телекомунікаційні технології повинні забезпечити автоматизований обмін даними

на місцевому, районному та регіональному рівнях, створити передумови для кооперації підприємств; забезпечити розповсюдження інформації про ринки збуту, нові технології та розробки – тобто допомагати агропромисловим товаровиробникам приймати кращі рішення. Для цього ми пропонуємо створити на регіональному рівні спеціальні інформаційно-консультаційні служби. Крім окреслених напрямів інформаційно-комунікаційного забезпечення, завданням таких служб стане завчасне інформування про настання несприятливих для аграріїв факторів (погодних умов, поширення шкідників, спалаху хвороби, зміни ринкової ситуації), що дозволить суттєво знизити рівень ризикованості та підвищити прибутковість їх діяльності. Подальші наші дослідження будуть спрямованими на опрацювання механізму та інструментарію функціонування таких інформаційно-консультаційних служб у декількох районах Київської області.

Література

1. Агробізнес індекс (ABI) [Електронний ресурс] // Український клуб аграрного бізнесу: Офіційний сайт. — Режим доступу: http://ucab.ua/ua/ukab_propone/abi.
2. Ванзатова Е. О. Роль информационно-коммуникационных технологий в агропромышленном комплексе / Е. О. Ванзатова // Актуальные вопросы экономических наук. — 2016. — №54. — С. 228-232.
3. Готра В. В. Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку аграрного сектору України / В. В. Готра // Актуальні проблеми економіки. — 2014. — №6 (156). — С. 79-84.
4. Дослідження: аграрний бізнес-клімат в Україні поліпшився [Електронний ресурс] // AgroPortal: Аграрний портал. — 09.12.2016. — Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/news/vlast/issledovanie-agrarnyi-biznesklimat-v-ukraine-uluchshilsya>.
5. Левківська Л. М. Інноваційне забезпечення розвитку підприємств сфери агробізнесу / Л. М. Левківська, К. М. Кащук // Інвестиції: практика та досвід. — 2014. — №12. — С. 38-41.
6. Радченко О. Що готує Держбюджет-2017 для аграріїв [Електронний ресурс] / О. Радченко // Агробізнес сьогодні [Онлайн видання]. — 2016. — №20 (339). — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/6442-scho-gotuie-derzhbiudzhet-2017-dlia-agrariiv.html>.

7. Рентабельність у тваринництві – найнижча з 2010 року [Електронний ресурс] // AgroPortal: Аграрний портал. — 03.05.2017. — Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/views/mnenie-eksperta/rentabelnost-v-zhivotnovodstve-samaya-nizkaya-s-2010-goda>.
8. Сільськогосподарське виробництво. Зведені показники // Держкомстат України: Офіційний сайт. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
9. Соловчук К. О. Державна підтримка інноваційного розвитку агропромислового комплексу України / К. О. Соловчук // Економіка та управління національним господарством. — 2014. — №3 (153). — С.126-133.

References

1. Agrobiznes indeks (2016). Ukrayinskiy klub agrarnogo biznesu, http://ucab.ua/ua/ukab_propouue/abi.
2. Vanzatova E. (2016). Rol informatsionno-kommunikatsionnyih tehnologiy v agropromyshlennom komplekse. Aktualnyie voprosyi ekonomicheskikh nauk, 54, 228-232.
3. Gotra V. (2014). Suchasniy stan ta problemi innovatsiyного rozvitku agrarnogo sektoru Ukrayini. Aktualni problemi ekonomiki, 6 (156), 79-84.
4. Doslidzhennya: agrarniy biznes-klimat v Ukrayini polipshivsyia (2016). AgroPortal, <http://agroportal.ua/ua/news/vlast/issledovanie-agrarniy-biznesklimat-v-ukraine-uluchshilsya>.
5. Levkivska L., Kaschuk K. (2014). Innovatsiyne zabezpechennya rozvitku pidpriemstv sferi agrobiznesu. Investitsiyi: praktika ta dosvid, 12, 38-41.
6. Radchenko O. (2016). Scho gotue Derzhbyudzheta-2017 dlya agrariyiv. Agrobiznes sogo dni, 20 (339), <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/6442-scho-gotuie-derzhbiudzheta-2017-dlia-agrariyiv.html>.
7. Rentabelnist u tvarinnitstvi — naynizhcha z 2010 roku (2017). AgroPortal, <http://agroportal.ua/ua/views/mnenie-eksperta/rentabelnost-v-zhivotnovodstve-samaya-nizkaya-s-2010-goda>.
8. Silskogospodarske virobnitstvo. Zvedeni pokazniki (2017). Derzhkomstat Ukrayini, www.ukrstat.gov.ua.
9. Solovchuk K. (2014). Derzhavna pidtrimka innovatsiyного rozvitku agropromislovogo kompleksu Ukrayini. Ekonomika ta upravlinnya natsionalnim gospodarstvom, 3 (153). 126-133.